

Utcanevek Tiszabezdén

Dolgozatomban szülőfalum, *Tiszabezdéd* jelenlegi utcaneveit kívánom bemutatni, utalva az elmúlt ötven év változásaira is. A község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Tisza-könyökben, Záhonytól dél-nyugati irányban 3 km-re található. A KSH. 1999. évi helységnévkönyve adatai alapján területe 1860 ha, a lakónépesség 1875 fő, a lakások száma 623.

A falu útjainak, utcáinak elnevezése, mint bármiféle elnevezés, gyakorlati szükségességre vezethető vissza. A lakosok, majd a hivatalos szervek megjelölik (néha köznévi, legtöbbször tulajdonnévi megjelöléssel) a település részeit, útjait, utcáit, hogy a hely egyértelmű, pontos legyen mindenki számára.

HAJDÚ MIHÁLYhoz (1975) hasonlóan utcanévnek a belterületi helynevek egyik típusát tekintem, azt, amely a lakosok pontos lakhelyének meghatározására, a megkülönböztetés és azonosítás céljából adott hivatalos név. Az elnevezés módja a mindenkori elnevező és az adott hely viszonyától, a közösség szemléletétől, fejlettségétől függ. Nyelvi megjelenési formáját tekintve az elnevezőre, milyenségét tekintve a település utcáinak helyzetére, milyenségére jellemző.

A nevek legalább két elemből állnak, nagyrésztük csak két elemet tartalmaz (*Akácfa utca*, *Sport utca*). Az egyik elem a tulajdonnév, amely eredetileg is tulajdonnév (*Árpád utca*, *Petőfi utca*), de lehet köznévi is (*Hársfa utca*, *Virág utca*). A másik elem földrajzi köznévi (*út*, *utca*). A két elem között legtöbbször (kijelölő) jelzős alárendelő viszony van (*Béke utca*, *Táncsics Mihály utca*). Birtokos szerkezetre utaló elnevezés nincs anyagomban.

Az utcanévanyag vizsgálata egy kisebb település neveire vonatkozóan a jelen vonatkozásában is jelentőséggel bír a község arculatának megrajzolásában. Levonhatók bizonyos következtetések a neveket illetően.

A múlt század végéről (1870), vagy a XX. század elejéről (1901) származó térképek (Bezded adóközségnek birtokrészletezési térképe) nem tartalmaznak utcanévet, feltehetően nem is volt még szükség az utak megnevezésére, csupán *Bezded falu* (később *Beltelkek*, *Belterület*) megjelöléssel nevezik meg a község belterületét, amikor a külterületi neveket pontosan jelölték. Így feltételezem, hogy a század közepéig *Bezded* nem rendelkezett említésre méltó utcanévanyaggal.

A levéltári kutatások során (Tiszabezdéd Községi Tanács iratai) is kevés anyagot találtam. Az első feljegyzés egy 1949-es képviselőtestületi határozat, amely kimondja, hogy „a község belterületéül és az ezzel összefüggő, beépítésre szánt területeként a következő elnevezésű területrészeket határozza meg:

1. *Kövesút*, 2. *Fő utca*, 3. *Kertalja utca*, 4. *Záhonyi út*, 5. *Mándoki megyei út...* stb.”

Egy belügyminiszteri körlevél alapján volt kötelessége a testületnek a beépített területek vagy házhelyek elnevezése. Ezek még a természetes elnevezést mutatják, a közösségben kialakult, használt utcanéveket regisztrálták. Nem tulajdonnevet kívántak adni, csak megjelölni valamely tulajdonságaról a településrészt a

megkülönböztetés céljából. Összesen csak 8 elnevezést használtak. A népi nevek így váltak hivatalossá.

1950-ben már módosításokra került sor. A képviselőtestület egyhangú határozattal állapította meg, hogy „a község jelenlegi utca elnevezései nem felelnek meg a kor szellemének, mert részben elavultak, részben semmit mondók és nem demokratikus hangzásúak.”

Talán a korábbi természetes nevek nem voltak kellően „szocialista” szellemű elnevezések a tanácsi vezetés számára, mert megfontolt(?) átvizsgálás után nem csupán ötletszerű(!) átkeresztelést végeztek! A *Fő utca* ~ *Kossuth Lajos utca* lett, a *Kertalja utca* ~ *Dózsa utca*, a *Mándok felé vivő út* egy része *Táncsics Mihály utca*... stb.”

A döntés alapján a község 13 utcához jutott. Többnyire mesterséges neveket adtak. Történelmi, irodalmi szempontú neveket, amelyek csupán emlékeztető funkciójúak (*Petőfi utca*, *Toldi Miklós utca*).

Az utóbbi 50 esztendőben nem volt szükségessége teljesen új nevek adásának. Legfeljebb, ha új utca keletkezett (*Hársfa utca*, *Virág utca*), vagy az 1990-es években történt rendszerváltás utáni politikai változások kívántak megújítást. A *Lenin út* *Jókai út* és *Sport utca* lett. Más esetben a korábbi nevek megmaradtak. A nevek állandóságának a hagyománytisztelet lehet az oka. A falusi emberek konzervatívak ilyen tekintetben.

A mai utcanévanyagot és térképet a község önkormányzata bocsátotta rendelkezésemre. Jelenleg 19 utca található a településen.

	Az utca mai neve(19)	1949-ben(8)	1950-ben (13)	Megjegyzés
1.	<i>Akácfa utca</i>			A <i>Virág</i> és <i>Hársfa utca</i> közelében. Az 1960-as évektől szerepel.
2.	<i>Arany János utca</i>		<i>Arany János utca</i>	Párhuzamos a <i>Petőfi utca</i> val
3.	<i>Árpád utca</i>	<i>Újtelep</i>	<i>Árpád út</i>	
4.	<i>Béke utca</i>		<i>Béke telep</i>	Az 1960-as években a telep és utca elnevezés is szerepel.
5.	<i>Dózsa Görgy utca</i>	<i>Kertalja utca</i>	<i>Dózsa Görgy utca</i>	
6.	<i>Hársfa utca</i>			1952-ben kapta nevét. A volt <i>Mándoki út</i> egy szakasza.
7.	<i>Jókai út</i>	<i>Kisvárdai országyút</i>	<i>Lenin út</i>	1992-ben változott meg a volt 4. sz. főút falun áthaladó szakasza.
8.	<i>József Attila utca</i>		<i>József Attila utca</i>	A <i>Petőfi</i> és <i>Arany János utca</i> közelében.
9.	<i>Kiss Ernő utca</i>			

10.	<i>Kossuth Lajos út</i>	<i>Fő utca</i>	<i>Kossuth Lajos utca</i>	A falu főutcája, a legrégebbi út.
11.	<i>Május 1. utca</i>			Az 1960-as években kapta nevét
12.	<i>Petőfi utca</i>		<i>Petőfi utca</i>	Párhuzamos az <i>Arany János utcával</i> .
13.	<i>Rákóczi utca</i>			Az 1960-as években kapta nevét
14.	<i>Sport utca</i>	<i>Kövesút</i>	<i>Lenin út</i>	A sportpályára vezet. 1992-től viseli új nevét.
15.	<i>Széchenyi utca</i>			Az 1960-as évektől létezik.
16.	<i>Táncsics Mihály utca</i>	<i>Mándoki megyei út</i>	<i>Táncsics Mihály u. és Mándoki út</i>	
17.	<i>Toldi Miklós utca</i>		<i>Toldi Miklós utca</i>	Az <i>Arany János utcából</i> a legelőre (rétre) visz.
18.	<i>Vasút utca</i>	<i>Cigánytelep</i>	<i>Dankó Pista telep</i>	Ma is cigányok laknak itt. Az 1960-as évektől szerepel mai nevén.
19.	<i>Virág utca</i>			Az <i>Akácfa utca</i> mellett. Az 1960-as évektől létezik.
		<i>Záhonyi út</i>		

A nevek vizsgálata

A neveket többféle szempontból vizsgálhatjuk. A kevés név miatt alaktani vizsgálatot nem végzek, nem jutnék különösebb eredményre. Szólok az utótagokról, de főként az előtagok vizsgálata a célom (ez a legérdekesebb feladat). Ezek megválasztása adja meg a község utcanévrendszerének lényegét, rávilágít a névadók érzelmeire, társadalmi-politikai állásfoglalására.

A 19 utcanév 2 féle utótaggal szerepel. Szinte kizárólag az utca (17) megjelölés a jellemző, az út (2) csupán akkor szerepel, amikor valóban útról van szó (hosszú, egyenes, a településről kivezető út a *Jókai út* és a *Kossuth Lajos út*). Ma már nem jellemző a *telep* elnevezés, bár korábban szerepelt (*Béke telep*, *Cigánytelep*, *Dankó Pista telep*).

A mindennapi használatban az út utótaggal ellátott két utcanévet is gyakran használják utca utótaggal. Általános jelentése alapján nincs olyan út, ami nem nevezhető a faluban utcának.

Az előtagok vizsgálatánál HAJDÚ MIHÁLY (1975) mások által is használt, jól bevált osztályozása az alap, saját névanyagomhoz igazítva. Részben a jelentés, részben a névadás indítéka, a névgazda alapján sorolom be a 19 nevet az alábbi csoportokba:

Személynév eredetű utcanevek (12)

1. Történelmi alakok (7):

- a. a honfoglalás korából (1): *Árpád utca*;
- b. a parasztmozgalom képviselője (1): *Dózsa György utca*;
- c. a németellenes mozgalom alakja (1): *Rákóczi utca*;
- d. a reformkor és a szabadságharc kiemelkedő személyiségei: (4) *Kiss Ernő utca, Kossuth Lajos út, Széchenyi utca, Táncsics Mihály utca*.

2. Irodalmi hős (1): *Toldi Miklós utca*.

3. Írók-költők (4): *Arany János utca, Jókai út, József Attila utca, Petőfi utca*.

Összesen 12 személynév eredetű utcát találtam (63%). A község névadására (más helységekben is) ez a legjellemzőbb forma, amikor a magyar történelem és irodalmi élet alakjairól neveznek el utcát. A fenti jól ismert nevek esetében könnyen eldönthető, hogy ki volt a névgazda. Az ilyen ismert neveknel is gyakran a teljes kételemű nevet használják (*József Attila utca, Táncsics Mihály utca*), úgy, ahogy említjük ezeket a személyeket.

Kedvelt névadási, névválasztási forma az ilyen, ahol valamely személyre való emlékeztetés céljából alkotják a neveket. A *Toldi Miklós utca* szellemes alkotású név, az *Arany János utcából* a legelőre visz. A többi esetben a név és a jelölt utca között nincs reális kapcsolat.

Az emberi tevékenységre utaló utcanevek (2)

1. A vasúti közlekedésre utal: (1): *Vasút utca*. Nevét onnan kapta, hogy a vasút mellett helyezkedik el (cigányok laknak itt), természetes elnevezés, arra utal, hol található, merre vezet.
2. Sportszakszó vált utcanevvé: (1) *Sport utca*. Az efféle elnevezés megkönnyíti a tájékozódást, mert valóban a sportpályára vezet. Beilleszthető lenne más kategóriába is, az ember fizikai és szellemi alkotásaival kapcsolatos utcanevek csoportba.

A természeti környezet szavaiból alakult utcanevek (3)

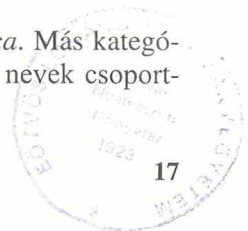
Növényvilág (3):

- a. Fanevek: (2): *Akácfa utca, Hársfa utca*;
- b. Virág (1): *Virág utca*.

Kevés ilyen elnevezés van a községben, pedig ezek kedves, tetszetős megnevezések. A 3 utca egymás közelében található.

Az emberrel közvetlen kapcsolatot jelentő utcanevek (2)

1. A munkásmozgalomra emlékeztető név (1): *Május 1. utca*. Nem igazán szerencsés név az írásképmiatt. Nem teljesíti fő funkcióját, mert a névhasználók körében a helyesírás problémát okoz.
2. Az emberi együttélésre vonatkozó elvont fogalom (1): *Béke utca*. Más kategóriába is beilleszthető lenne, az ember alkotásaival kapcsolatos nevek csoportjába.

Összegzésként megállapíthatom, hogy *Tiszabezdéd* község utcanevei az első elem jelentése alapján könnyen besorolhatók egy-egy csoportba. Az egyes kategóriákba tartozó nevek száma alacsony, kivéve az elsőt, a személynév eredetű utcaneveket (12 név – 63%).

Az utótaghasználat nem változatos, nincs is szükség rá a község adottságai, az elhelyezkedés alapján.

Egy ilyen kis településen nincs nagy szükség a névbokrosításra (bár megfigyelhető ilyen törekvés), mert nem igazán segíti a tájékozódást.

A mai nevek között nincs olyan, amely kifogásolható lenne. Íróasztal mellett született nevek, megfelelnek az utcanévadás hagyományainak, követelményeinek. A nevek rendezése nagyon ritkán kerül napirendre, utcanévet csak a legritkább esetben változtatnak.

Az 1949-es elnevezések ma már nem léteznek, de az 1950-es névadás nagy része öröklődött máig. Legutóbb 1992-ben történt változás a rendszerváltást követően, amikor figyelembe vették a politikai változásokat.

Irodalom

- FÜLÖP LÁSZLÓ: Kaposvár utcaneveinek névtani vizsgálata. Magyar névtani dolgozatok 17. Bp. 1981.
- HAJDÚ MIHÁLY: Budapest utcaneveinek névtani vizsgálata. Akadémiai, Bp. 1975. (NytudÉrt. 87.)
- HÉDER ÁGNES: Révkomárom utcanévadásának jellemzői száz év távlatában. Névtani Értesítő 21. Bp. 1999. 135–141.
- KÁLMÁN BÉLA: A nevek világa.³ Gondolat, Bp. 1973. 166–172.
- KMETTY KÁLMÁN: Balassagyarmati utcanevek. Balassagyarmat. 1980.
- KOVÁCS ERZSÉBET: Zsámbék jelenkori utcaneveinek bemutatása. Névtani Értesítő 21. Bp. 1999. 141–145.
- LŐRINCZE LAJOS: Földrajzi neveink élete. Magyar Nyelvjárások XIII. Debrecen. 1967. 3–27.
- MEZŐ ANDRÁS: A belterületi hivatalos névadás néhány sajátossága. MNy. 65. (1969) 198–204.
- MOLNÁR MÁRIA: Gárdonyi és Agárd utcanevei. Magyar névtani dolgozatok 98. Bp. 1991.

DR. KOI BALÁZS